

Neįgaliųjų teisių konvencija

Paskirstymas: bendras
2016 m. balandžio 20 d.

Originalo kalba: anglų

Neįgaliųjų teisių komitetas

Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos*

I. Įvadas

1. Komitetas apsvarstė pirminę Lietuvos ataskaitą (CRPD/C/LTU/1) per 246-ą ir 247-ą posėdžius, kurie atitinkamai vyko 2016 m. balandžio 6 d. ir 7 d., ir priėmė šias baigiamąsias pastabas per 261-ą posėdį, kuris vyko 2016 m. balandžio 18 d.
2. Komitetas sveikina pirminę Lietuvos ataskaitą, kuri buvo parengta pagal Komiteto ataskaitų teikimo gaires, ir dėkoja valstybei, ratifikavusiai Konvenciją (toliau – valstybė, Konvencijos šalis), už raštu pateiktus atsakymus (CRPD/C/LTU/Q/1/Add.1) į Komiteto parengtą klausimų sąrašą.
3. Komitetas vertina produktyvų dialogą su valstybės, Konvencijos šalies, delegacija svarstant ataskaitą ir gerai vertina stiprią valstybės, Konvencijos šalies, delegaciją, kurioje buvo daug susijusių valdžios institucijų, atsakingų už Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimą, atstovų.

II. Teigiami aspektai

4. Komitetas palankiai vertina valstybę, Konvencijos šalį, už tai, kad ši:
 - a) didina visuomenės informuotumą, siekdama pakeisti neigiamą požiūrį ir stereotipus, susijusius su negalia;
 - b) pateikė Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo ir Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo pataisas, kuriomis leidžiama balsuoti per prieinamas elektronines balsavimo sistemas;
 - c) įtraukė neįgaliųjų organizacijas rengiant Nacionalinę neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programą.

* Komitetas priėmė per penkiolikąją sesiją (2016 m. kovo 29 d. – balandžio 21 d.).

III. Svarbiausios rūpestį keliančios sritys ir rekomendacijos

A. Bendrieji principai ir įsipareigojimai (1–4 straipsniai)

5. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl neįgalumo sąvokos apibrėžties ir supratimo valstybės, Konvencijos šalies, įstatymuose ir reglamentuose – juose daugiausia dėmesio skiriama atskiriems sutrikimams ir neskiriama pakankamai dėmesio neįgalumo socialinei ir santykių dimensijai, ypač kliūtims, su kuriomis susiduria neįgalieji.

6. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, pakeisti neįgalumo teisinę apibrėžtį pagal kriterijus ir principus, nurodytus Konvencijos 1–3 straipsniuose, ir veiksmingai pritaikyti ją visuose įstatymuose ir reglamentuose.**

7. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl dažnai vartojamų menkinamą konotaciją turinčių žodžių, kaip antai „kurčnebylys“ ir „sutrikimas“ kalbant apie neįgaliuosius teisės aktuose ir renkant duomenis, įtvirtinančių neigiamą požiūrį į neįgaliuosius.

8. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, peržiūrėti ir suderinti savo teisės aktus, susijusius su neįgaliųjų apibrėžtimi ir duomenų apie juos rinkimu, siekiant pašalinti visus menkinamą konotaciją turinčius žodžius, vartojamus kalbant apie neįgaliuosius, ir užtikrinti, kad visi esami ir nauji įstatymai ir reglamentai bei juose vartojamos apibrėžtys atitiktų žmogaus teisių principais pagrįstą neįgalumo modelį pagal Konvenciją.**

9. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl 2009–2014 m. sumažėjusių turimų išteklių, skiriamų neįgaliesiems remti.

10. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, reguliariai vertinti nacionalinius biudžetus ir jos naudojamus Europos Sąjungos struktūrinius ir investicinius fondus siekiant užtikrinti, kad būtų panaudojami didžiausi turimi ištekliai realizuojant neįgaliųjų teises pagal Konvencijos 4 straipsnio 2 dalį. Komitetas ragina valstybę, Konvencijos šalį, pateikti naujausią informaciją apie viešąsias išlaidas kitoje periodinėje ataskaitoje, iš kurios būtų matyti, kaip neįgaliųjų socialinei apsaugai vis dažniau teikiama pirmenybė.**

11. Komitetas reiškia susirūpinimą ir pažymi, kad neįgaliųjų organizacijos nėra įtraukiamos į visus klausimų, susijusių su pačiais neįgaliaisiais, sprendimų priėmimo procesus laiku suteikiant pakankamą pagalbą pagal Konvencijos 4 straipsnio 3 dalies nuostatas.

12. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai:**

a) parengti, priimti ir įgyvendinti strategiją, kurioje būtų numatyta, kaip nuo pirmųjų etapų visiškai įtraukti neįgaliųjų organizacijas į visų neįgaliesiems svarbių politinių sprendimų priėmimo procesą visuose sektoriuose, įskaitant Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą ir kontrolę;

b) užtikrinti pakankamą finansinę paramą šių organizacijų gebėjimams ir nepriklausomam dalyvavimui priimant sprendimus stiprinti.

B. Specialios teisės (5–30 straipsniai)

Lygybė ir nediskriminavimas (5 straipsnis)

13. Komitetas reiškia didelį susirūpinimą, kad valstybė, Konvencijos šalis, nenuosekliai taiko tinkamo sąlygų pritaikymo sąvoką, kalbant apie nediskriminavimo principą.

14. **Kalbant apie Darnaus vystymosi tikslus (10.2 uždavinys), Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, imtis visų būtinų teisinių, juridinių ir administracinių priemonių, kuriomis:**

a) **būtų skatinamas tinkamas sąlygų pritaikymas, neįgaliesiems visuose viešuosiuose ir privačiuose sektoriuose, užtikrinamas ir stebimas jų sudarymas;**

b) **būtų pripažįstama, kad tinkamo sąlygų pritaikymo nebuvimas yra diskriminacijos dėl neįgalumo forma.**

Neįgalios moterys (6 straipsnis)

15. Komitetas reiškia susirūpinimą ir pažymi, kad Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų plane nėra konkrečių priemonių, kuriomis neįgalios moterys ir mergaitės būtų apsaugomos nuo diskriminacijos, taip pat neįgalios moterys ir mergaitės būtų apsaugomos nuo daugialypės diskriminacijos kitu pagrindu, ypač dėl lytinės orientacijos ir lytinės tapatybės.

16. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, pakoreguoti savo Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų planą ir aiškiai skirti jame dėmesio neįgalių moterų ir mergaičių diskriminacijos, taip pat įvairialypės ir su keliais sektoriais susijusios diskriminacijos prevencijai ir panaikinimui, taip pat jų pažangos, skatinimo ir įgalinimo priemonėms, ypač skatinti jų dalyvavimą visuomeniniame gyvenime. Komitetas taip pat rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, įtraukti į minėtą veiksmų planą diskriminacijos dėl lytinės orientacijos ir lytinės tapatybės prevencijos ir pašalinimo priemones.**

Neįgalūs vaikai (7 straipsnis)

17. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl:

a) nesamų duomenų ir iniciatyvų, susijusių su apsauga nuo seksualinės prievartos ir prekybos žmonėmis, kurių aukomis ypač tampa neįgalūs vaikai, ir su šių dalykų prevencija;

b) trūkstamo sisteminio neįgalių vaikų įtraukimo priimant sprendimus, susijusius su jų gyvenimu, ypač vaikų su intelektine ar kognityvine negalia ir vaikų, kurių mažesnės galimybės bendrauti balsu.

18. **Komitetas labai rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai:**

a) **parengti ir įgyvendinti tinkamą veiksmų planą visų formų seksualinei prievartai ir prievartai prieš neįgalius vaikus pašalinti institucijose ir už jų ribų ir rinkti suskirstytus duomenis, siekiant įvertinti pagal tokį veiksmų planą priimtų priemonių veiksmingumą;**

b) **imtis teisinių ir administracinių priemonių užtikrinti neįgalių vaikų teisei reikšti savo nuomonę visais juos veikiančiais klausimais, ypač teismų ir administracinėse procedūrose, atsižvelgiant į jų besiformuojantį pajėgumą ir tinkamai įvertinant jų požiūrį pagal jų amžių ir brandą, ir užtikrinti, kad jiems būtų suteikta reikiama pagal neįgalumą ir amžių pagalba šiai teisei įgyvendinti.**

19. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl nedidelio neįgalių vaikų ir jų šeimų, gaunančių Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos paramą, skaičiaus ir dėl siauro teikiamos paramos spektro.

20. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, imtis priemonių, kuriomis būtų užtikrinama, kad neįgalūs vaikai ir jų šeimos gautų būtiną ir tinkamą**

paramą pagal individualius jų poreikius, ir parengti statistines priemones pažangai toje srityje įvertinti.

Prieinamumas (9 straipsnis)

21. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl nedidelio masto priemonių, kurių imtasi universalaus dizaino principams skatinti fizinėje aplinkoje ir transporte ir dėl praneštos nepakankamos pažangos šiuo klausimu, ypač – susijusiu su prieinamumo privačiuose ir viešuosiuose pastatuose bei jų aplinkoje ir transporto grandinėje gerinimu, įskaitant automobilių stovėjimo aikšteles, traukinių stotis, platformas, tarpmiestinius autobusus, taksi ir keltus. Komitetas taip pat reiškia susirūpinimą dėl veiksmingos pastatų prieinamumo kontrolės trūkumo.

22. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, pagal Bendrąją pastabą Nr. 2 (2014 m.) dėl prieinamumo ir glaudžiai bendradarbiaujant su organizacijomis, atstovaujančiomis neįgaliesiems:**

a) parengti ir įgyvendinti veiksmų planą, numatyti laiką bei išmatuojamus atskaitos taškus bei rodiklius ir įtraukti reglamentus bei standartizavimo nuostatas, kuriais būtų užtikrinta, kad universalaus dizaino principai vis plačiau būtų taikomi fizinei aplinkai, prieinamam būstui ir transportui miesto ir kaimo vietovėse, taip pat būtų numatytas prieinamumas visiems neįgaliesiems;

b) užtikrinti, kad tokiuose reglamentuose, standartizavimo nuostatose ir veiksmų plane būtų numatytas fizinis, aplinkos, informacijos ir komunikacijos prieinamumas visiems neįgaliesiems, būtų numatytos atitinkamos atgrasomosios sankcijos ir įgyvendinimo mechanizmai ir būtų sustabdomas Europos Sąjungos fondų naudojimas statiniams, interneto svetainėms ir kitiems dalykams, kurie nėra prieinami;

c) skirti pakankamai žmogiškųjų ir finansinių išteklių, kurie reikalingi norint veiksmingai įgyvendinti tokius reglamentus, standartizaciją ir veiksmų planą, ir parengti jų įgyvendinimo kontrolės mechanizmą;

d) skirti dėmesio sąsajai tarp Konvencijos 9 straipsnio ir Darnaus vystymosi tikslo Nr. 11 11.2 ir 11.7 uždavinių.

Pavojingos situacijos ir humanitarinės krizės (11 straipsnis)

23. Komitetas, reikšdamas susirūpinimą, pažymi, kad į neįgaliųjų, ypač kurčiųjų, kurčių aklųjų arba blogai girdinčių, poreikius nėra aiškiai atsižvelgta reagavimo į nelaimės priemonėse nacionaliniu ir vietos lygiu, įskaitant pagalbos telefono taikomąją programą GPIS112.

24. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliųjų organizacijomis, įgyvendinti iniciatyvas, kuriomis būtų užtikrinta, kad neįgalieji, kurti aklieji arba blogai girdintys asmenys būtų įtraukti į reagavimo į nelaimės ir jų mažinimo planus, ir rekomenduoja pritaikyti pagalbos telefono linijas pagal kurčiųjų, kurčių aklųjų arba blogai girdinčių asmenų poreikius įgyvendinant Sendajaus nelaimių rizikos mažinimo programą.**

Lygybė prieš įstatymą (12 straipsnis)

25. Komitetas reiškia didelį susirūpinimą dėl teisinių nuostatų, kuriomis leidžiama nesuteikti galimybių neįgaliesiems naudotis teisiniu veiksmu arba apriboti jį, priešingai nei nurodyta Konvencijos 12 straipsnyje, ir taip apribojamos jų teisės į informuoto asmens laisvą sutikimą gauti gydymą, naudotis teise sudaryti santuoką, sukurti šeimą, įsivaikinti ir auginti vaikus.

26. **Atsižvelgdamas į Bendrąją pastabą Nr. 1 (2014 m.) dėl lygybės prieš įstatymą, Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, panaikinti įstatymus, politiką ir praktiką, kuria leidžiama suaugusių neįgaliųjų globa ir turto priežiūra, ir pakeisti sprendimo priėmimo už kitą asmenį tvarką pagalbos, teikiamos priimant sprendimą, tvarka.**

Teisė į teisingumą (13 straipsnis)

27. Komitetas reiškia susirūpinimą, kad teismo institucijų ir teisėsaugos institucijų darbuotojų mokymuose neapžvelgiamos visos kliūtys, su kuriomis susiduria neįgalieji, norintys pasinaudoti ikiteisminio, teismo proceso ir kitomis, su teise į teisingumo realizavimą, susijusiomis paslaugomis, ir nepakanka jų masto ir skaičiaus.

28. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliųjų organizacijomis, parengti ir įgyvendinti nacionalinį veiksmų planą teisingumo sistemos darbuotojų, įskaitant teisėjus, prokurorus, policiją ir kalėjimų personalą, gebėjimams stiprinti, gilinti jų žinias apie neįgaliųjų teises ir užtikrinti, kad būtų sudarytos procesinės ir pagal amžių tinkamai pritaikytos patalpos visose teisinėse procedūrose ir būtų tinkamai pritaikytos patalpos kalėjimuose.**

Asmens laisvė ir saugumas (14 straipsnis)

29. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl to, kad 1995 m. Psichikos sveikatos priežiūros įstatyme, Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo pakeitimo projekte ir 2000 m. Civiliniame kodekse leidžiamas psichosocialinę negalią turinčių asmenų priverstinis hospitalizavimas ir gydymas be sutikimo, neribotas arba laikinas suvaržymas.

30. Komitetas taip pat reiškia susirūpinimą dėl trūkstamų statistinių duomenų apie psichosocialinę negalią turinčių asmenų gydymą be jų sutikimo, įskaitant gydymą, kai sutikimą duoda globėjas arba šeimos narys.

31. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai:**

a) **nedelsiant panaikinti įstatymus, kuriais leidžiama atimti laisvę dėl negalios, taikyti priverstinį gydymą ir taikyti suvaržymus bei izoliavimą, ir priimti naujus teisės aktus, kuriais būtų draudžiama ši praktika, taip pat ir pagal šį Psichinės sveikatos priežiūros įstatymo pakeitimo projektą;**

b) **įtraukti organizacijas, atstovaujančias psichosocialinę negalią turintiems asmenims, rengiant naujus teisės aktus;**

c) **rinkti ir naudoti duomenis siekiant stebėti ir pašalinti psichosocialinę negalią turinčių asmenų visų formų priverstinį hospitalizavimą ir gydymą.**

Laisvė nebūti išnaudojamam, nepatirti smurto ir prievartos (16 straipsnis)

32. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl pranešimų apie prievartą ir neteisėtą judėjimo laisvės apribojimą, įskaitant izoliavimą, kaip bausmės formą socialinės globos ir psichiatrinėse institucijose.

33. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai:**

a) **pagerinti socialinės globos namų ir psichiatrinių institucijų kontrolę ir patikrą siekiant užkirsti kelią smurtui ir prievartai prieš juose gyvenančius neįgaliuosius;**

b) **užtikrinti, kad laisvės netekę asmenys turėtų galimybę naudotis nepriklausomais skundų mechanizmais;**

c) suteikti atitinkamas taisomąsias priemones prievartos aukoms, suteikti teisių gynimo priemonę ir atitinkamą kompensaciją, įskaitant reabilitaciją.

34. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl:

a) didelio skaičiaus pranešimų apie intelektualinę ir psichosocialinę negalią turinčius moteris, berniukus ir mergaites, kurie patiria smurtą ir prievartą, įskaitant seksualinį išnaudojimą, institucijose, taip pat namuose;

b) tikslinių priemonių trūkumo, kaip antai prieinamos pagalbos aukoms paslaugų teikimas ir galimybė pasinaudoti ja, įskaitant prieglobsčio namų, skundų ir pranešimų teikimo mechanizmus;

c) nesamų nepriklausomų kontrolės institucijų, paskirtų stebėti atitiktį Konvencijos 16.3 straipsniui;

d) statistinių duomenų apie išnaudojimą, smurtą, prekybą žmonėmis ir prievartą namuose, mokyklose, institucijose, ligoninėse ir kalėjimuose, suskirstytų, be kita ko, pagal lytį, amžių ir neįgalumą, trūkumo.

35. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, stiprinti neįgaliųjų apsaugą nuo smurto, išnaudojimo ir prievartos, ypač neįgalių moterų ir mergaičių, kaip rekomenduoja Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (CEDAW/C/LTU/CO/4), įsteigti visuotines ir prieinamas pagalbos aukoms paslaugas, įskaitant karštąsias linijas, prieglobsčio namus, pranešimų ir skundų teikimo mechanizmus; didinti informuotumą ir mokyti policiją, sveikatos priežiūros specialistus, socialinius darbuotojus ir kt., kaip teikti pagalbą neįgalioms smurto aukoms.

36. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, nustatyti informuotumo didinimo priemones ir skirti joms reikiamą biudžetą, rinkti suskirstytus duomenis ir paskirti nepriklausomas institucijas paslaugoms ir priemonėms stebėti.

Asmens neliečiamumo apsauga (17 straipsnis)

37. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl 2000 m. Civilinio kodekso nuostatos, kuria leidžiama atlikti chirurgines operacijas teisinio veiksnio neturintiems neįgaliesiems be jų sutikimo, įskaitant kastraciją, sterilizaciją, abortą, operaciją, organų pašalinimą gavus teismo leidimą, ir susirūpinimą dėl trūkstamų priverstinio neįgaliųjų sterilizavimo tyrimų ir duomenų.

38. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai:

a) panaikinti visą priverstinio gydymo be sutikimo praktiką, įskaitant kastraciją, sterilizaciją, abortą, operaciją, ir pašalinti galimybę trečiosioms šalims, kaip antai globėjams, gydytojams ir teismams, leisti vykdyti tokią praktiką, kaip nurodyta Komiteto bendrojoje pastaboje Nr. 1 (2014 m.) Lygybė prieš įstatymą;

b) rengti mokymus teisėjams ir sveikatos priežiūros darbuotojams apie neįgaliųjų teisinio veiksnio pripažinimą ir pagalbos, teikiamos priimant sprendimą, mechanizmus;

c) rinkti suskirstytus patikimus duomenis apie priverstinę neįgaliųjų sterilizaciją.

Gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę (19 straipsnis)

39. Komitetas reiškia didelį susirūpinimą dėl pakankamo pasirinkimo ir įvairių tinkamų pagalbos mechanizmų trūkumo, įskaitant nepriklausomo gyvenimo schemas, siekiant

užtikrinti, kad neįgalieji, nepaisant lyties, amžiaus ar negalios, galėtų naudotis būstu savo vietos bendruomenėje. Konkrečiai:

- a) daug jaunesnių nei trejų metų neįgalių vaikų iki šiol apgyvendinami globos įstaigose;
- b) neužtikrinama, kad visi jaunesni neįgalieji turėtų tikroviškas galimybes pasirinkti negyventi pagyvenusiems žmonėms skirtuose globos namuose;
- c) nėra programos, skirtos individualizuotai asmeninei ir finansinei pagalbai teikti, kuria būtų sudaryta galimybė neįgaliesiems nepriklausomai gyventi bendruomenėje, ir trūksta įvairių su bendruomene susijusių paslaugų.

40. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliųjų organizacijomis:

- a) taikyti tinkamai finansuojamą deinstitutionalizavimo strategiją, kuria būtų užtikrinamos įvairios su bendruomene susijusios paslaugos neįgaliųjų socialinei įtraukčiai vykdyti, įskaitant intelekto ir (arba) psichologinių sutrikimų turinčius vaikus, taip pat jų teisę nepriklausomai gyventi bendruomenėje, numatant galimybę teikti individualiai pritaikytas asmeninės pagalbos paslaugas jų namuose;
- b) veiksmingai įgyvendinti Neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos įgyvendinimo 2016–2018 metų veiksmų planą visais valstybiniais lygmenimis;
- c) priimti moratoriumą tolimesniam vaikų priėmimui į stacionarios slaugos institucijas;
- d) investavus į naujų paslaugų kūrimą ir, padarius esamas paslaugas prieinamas ir integruotas, sutrumpinti pernelyg ilgą laukimo laiką norint gauti pagalbos paslaugas, ir užtikrinti pakankamus ir prieinamus finansinius išteklius neįgalių asmenų nepriklausomam gyvenimui bei pagerinti prieinamumą bendruomenėje.

41. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl vykdomų investicijų, finansuojamų nacionalinėmis ir Europos Sąjungos lėšomis, į esamų institucijų infrastruktūros renovavimą ir naujų institucijų įrenginių statybą.

42. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, toliau teikti pirmenybę investicijoms į socialinių paslaugų sistemą, skirtą nepriklausomam gyvenimui bendruomenėje, ir nedelsiant sustabdyti nacionalinių ir Europos Sąjungos struktūrinių lėšų naudojimą neįgaliesiems skirtų gyvenamųjų institucijų renovacijai, priežiūrai arba statybai.

Būsto ir šeimos neliečiamumas (23 straipsnis)

43. Komitetas reiškia didelį susirūpinimą dėl to, kad neįgaliesiems, ypač neturintiems teisinio veiksnio, gali būti nesuteikta teisė į santuoką, teisė sukurti šeimą, įsivaikinti ir auginti vaikus.

44. Komitetas ragina valstybę, Konvencijos šalį, panaikinti nuostatas, kuriomis apribojamos šios teisės, ir suteikti tinkamos pagalbos paslaugas, siekiant užtikrinti šeimų, kuriose yra neįgalių tėvų ir (arba) neįgalių vaikų, teisę į šeimą ir namus.

Švietimas (24 straipsnis)

45. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl pranešimų, kad:

a) daugelis parengiamojo, pradinio ir vidurinio lavinimo įstaigų neįgalių mokinių, ypač turintys regėjimo, klausos, psichosocialinę ir (arba) intelektualinę negalią, yra nukreipiami ir yra priversti lankyti specialias mokyklas dėl, be kita ko, tinkamai pritaikytų patalpų ir prieinamumo trūkumo bendrojoje švietimo sistemoje;

b) specialiojo švietimo sistema arba mokymas namuose tebėra pernelyg dažnai taikomas pasirinkimas neįgaliems vaikams;

c) ne visi neįgalūs vaikai gali naudotis teise į laisvą ir privalomą pradinį švietimą arba vidurinį išsilavinimą už prieinamą kainą taip pat kaip kiti, nes kai kurios valstybinės specialiosios mokyklos neteikia nemokamo švietimo;

d) neįgalūs vaikai, kildami į aukštesnį švietimo lygmenį, yra priversti pereiti į specialiąsias mokyklas, o į trečiojo lygmens švietimo institucijas įstojusių neįgaliųjų skaičius mažas;

e) nepakanka prieinamų transporto priemonių, norint patenkinti neįgaliųjų mokinių poreikius ir sudaryti jiems galimybę visiškai dalyvauti įtraukiojo švietimo sistemoje.

46. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, priimti ir įgyvendinti vientisą įtraukiojo švietimo bendrojoje švietimo sistemoje strategiją pagal Konvencijos 24 straipsnį ir atsižvelgiant į Darnaus vystymosi tikslą Nr. 4, ypač į 4.5 ir 4.8 uždavinius. Tokia strategija reikia:

a) užtikrinti mokyklų aplinkos prieinamumą, tinkamai pritaikytas patalpas, prieinamas ir pritaikomas medžiagas bei mokymo programas ir privalomus visų mokytojų mokymus apie įtraukųjį švietimą prieš teikiant paslaugą ir ją teikiant;

b) užtikrinti pakankamas, būtinas ir prieinamas transporto priemones neįgalių moksleivių poreikiams patenkinti;

c) nustatyti aiškius terminus, uždavinius, išeities taškus ir rodiklius laiku padarytai ir išmatuojamai pažangai užtikrinti;

d) paskirti veiksmingus ir tinkamus finansinius, materialiuosius ir tinkamai parengtus žmogiškuosius išteklius.

47. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, užtikrinti pagal įstatymą įgyvendinamą teisę į įtraukų, kokybišką ir nemokamą pradinį ir už prieinamą kainą gaunamą vidurinį išsilavinimą lygiai su kitais.

48. Komitetas taip pat rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, padaryti trečiojo lygmens švietimą ir profesinį rengimą iš dalies lengviau prieinamą neįgaliesiems, taip pat suteikti tinkamai pritaikytas patalpas aukštojo mokslo įstaigose.

Sveikata (25 straipsnis)

49. Komitetas reiškia susirūpinimą:

a) kad esamais sveikatos draudimo teisės aktais ne visiškai užtikrinamas atlyginimas arba kitos formos kompensacija neįgaliesiems už išlaidas, patiriamas dėl neįgalumo gaunant gydymo paslaugą bendrojoje sveikatos priežiūros sistemoje;

b) kad dėl sisteminių kliūčių, taip pat fizinių kliūčių, prieinamos informacijos, komunikacijos, mokymo arba gydymo įrangos trūkumo ir sveikatos priežiūros specialistų, parengtų pagal žmogaus teisių modelį neįgaliesiems, trūkumo ribojamos neįgaliųjų galimybės naudotis bendrosiomis sveikatos priežiūros paslaugomis;

c) neįgalieji patiria diskriminaciją norėdami naudotis lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugomis, be kita ko, dėl prieinamos įrangos, kuri būtų pritaikyta naudoti visiems neįgaliesiems, trūkumo.

50. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai:**

a) imtis tinkamų teisinių priemonių, kad neįgaliesiems būtų užtikrinta galimybė naudotis nemokamomis ir teikiamomis už prieinamą kainą, su sveikata susijusiomis mokymo gyventi sergant ir reabilitacijos priemonėmis ir paslaugomis;

b) parengti sveikatos priežiūros darbuotojus, vadovaujantis žmogaus teisių principais paremtu neįgalumo modeliu, įskaitant laisvą ir informacija pagrįstą sutikimą, ir užtikrinti sveikatos priežiūros patalpų ir įrangos prieinamumą, siekiant, kad visos patalpos ir įranga, taip pat ligoninių, odontologų, ginekologų ir akušerių, būtų prieinamos neįgaliesiems, nepaisant jų negalios;

c) užtikrinti vienodai prieinamas lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugas, įskaitant šeimos planavimą, informaciją ir švietimą, ir integruoti reprodukcinės sveikatos sritį į nacionalines strategijas ir programas, kaip išdėstyta Darnaus vystymosi tikslo Nr. 3 3.7 uždavinyje.

Darbas ir užimtumas (27 straipsnis)

51. Komitetas reiškia didelį susirūpinimą dėl bendrai taikomos sąvokos „nedarbingumas“ ir dėl to matomo žemo neįgaliųjų užimtumo lygio ir susirūpinimą dėl nekintamai akcentuojamos segreguotos darbo aplinkos, kaip antai socialinių įmonių, kurioms skiriamos Europos Sąjungos lėšos.

52. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliesiems atstovaujančiomis organizacijomis, pašalinti „nedarbingumo“ sąvoką, taikomą neįgaliesiems, ir parengti bei įgyvendinti veiksmingas strategijas ir programas, skirtas neįgaliųjų užimtumui padidinti atviroje darbo rinkoje, panaikinus segreguotas darbo aplinkas ir nukreipus investicijas taip, kad būtų skatinamas profesinis rengimas, galimybė naudotis pritaikymais darbo vietoje, tinkamų sąlygų patalpose sudarymas ir privačių bei valstybinių darbdavių mokymas, kaip nustatyta Darnaus vystymosi tikslo Nr. 8 8.5 uždavinyje.**

Pakankamas gyvenimo lygis ir socialinė apsauga (28 straipsnis)

53. Komitetas reiškia susirūpinimą:

a) kad neįgalieji susiduria su didesne skurdo rizika nei kiti;

b) dalis paramos neįgaliesiems yra pagrįsta nuolaidomis ir kuponais, taip didinamas neįgaliųjų stigmatizavimas ir stereotipų taikymas jiems, kaip grupei, kuriai trūksta savarankiškumo ir kuri yra priklausoma nuo socialinės paramos.

54. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, imtis naujos politikos, kuria būtų užtikrinama, kad neįgalieji ir jų šeimos turėtų tinkamo lygio pajamas, tokias pat kaip kiti, atsižvelgiant į papildomas su neįgalumu susijusias išlaidas.**

55. Komitetas taip pat reiškia susirūpinimą dėl pranešimų, kuriuose nurodoma, kad konkrečiai neįgaliesiems skiriamos viešosios išlaidos sumažėjo dėl socialinio draudimo ir socialinės paramos sistemos biudžeto sumažinimo, kurį lėmė finansų krizė nuo 2008 m.

56. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, imtis žingsnių siekiant užtikrinti, kad neįgaliųjų ir jų šeimų neproporcingai nepaveiktų biudžeto išlaidų mažinimas ir užtikrinti tinkamą pragyvenimo lygį per pajamų paramą ir socialinę apsaugą, atsižvelgiant į Darnaus vystymosi tikslo Nr. 1 1.3 uždavinį įgyvendinti**

atitinkamas socialinės apsaugos sistemas ir priemonės visiems, įskaitant minimalią socialinę apsaugą.

Dalyvavimas politiniame ir visuomenės gyvenime (29 straipsnis)

57. Komitetas reiškia susirūpinimą:

- a) kad Konstitucijoje nesuteikiama teisė neįgaliesiems, kurie pripažinti teisiškai neveiksniais, balsuoti ir kandidatuoti rinkimuose;
- b) kad trūksta patikimos statistinės informacijos apie neįgaliųjų, kurie buvo pašalinti iš rinkėjų registro dėl neįgalumo, skaičių;
- c) kad dabartiniais rinkimų įstatymais neleidžiama visiems neįgaliesiems nepriklausomai, laisvai ir slaptai dalyvauti rinkimų procese.

58. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliųjų organizacijomis:**

- a) panaikinti įstatymų ir Konstitucijos nuostatas, kuriomis nesuteikiama teisė neįgaliesiems balsuoti ir kandidatuoti rinkimuose, taip pat pašalinti galimybę pripažinti neįgaliuosius teisiškai neveiksniais dėl neįgalumo;
- b) grąžinti balsavimo teises visiems neįgaliesiems, kurie yra pašalinti iš nacionalinio rinkėjų registro;
- c) rinkti patikimą ir suskirstytą statistiką ir duomenis apie neįgaliųjų kaip rinkėjų, kandidatų dalyvavimą politikoje;
- d) paspartinti rinkimų įstatymų priėmimą Parlamente, kad būtų užtikrintos teisiškai įgyvendinamos neįgaliųjų teisės balsuoti ir, be kita ko, jiems būtų prieinami pasiekiami rinkimų biuleteniai, rinkimų medžiaga ir rinkimų apylinkės, ir užtikrinta laisvai pasirenkama, tinkama ir būtina pagalba, kad visiems žmonėms būtų lengviau balsuoti, nepaisant negalios.

Dalyvavimas kultūriniame gyvenime, aktyvus poilsis, laisvalaikis ir sportas (30 straipsnis)

59. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl pranešimų, kuriuose nurodoma, kad viešosios, kultūrinės erdvės, kaip antai UNESCO Pasaulio paveldo vietos, iki šiol daugiausia nepasiekiamos neįgaliesiems, ir kad valstybė, Konvencijos šalis, neturi dokumentų, kuriuose būtų parodyta, kaip naudojamos Europos Sąjungos struktūriniais fondais prieinamumo kliūtims pašalinti.

60. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliesiems atstovaujančiomis organizacijomis, imtis būtinų žingsnių užtikrinti ir skatinti padaryti prieinamas rekreacines, laisvalaikio ir sporto veiklos vietas, įskaitant UNESCO Pasaulio paveldo vietas, taip pat suteikti vienodas galimybes neįgaliesiems jas pasiekti ir jose dalyvauti, kaip tai nurodyta Darnaus vystymosi tikslo Nr. 11 11.2 ir 11.7 uždaviniuose.**

61. Komitetas reiškia susirūpinimą, kad valstybė, Konvencijos šalis, nepaisydama išreikšto noro ratifikuoti, laukiant bendro Europos Sąjungos ratifikavimo, nėra ratifikavusi Marakešo sutarties dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūrniais sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims.

62. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, imtis visų būtinų priemonių, kad būtų užtikrintas vienašališkas Marakešo sutarties ratifikavimas ir įgyvendinimas, ir toliau nedelsti.**

C. Ypatingieji įpareigojimai

Statistika ir duomenų rinkimas (31 straipsnis)

63. Komitetas reiškia susirūpinimą:

a) dėl suskirstytų ir patikimų visų sektorių statistinių duomenų apie neįgaliuosius trūkumo;

b) kad statistiniuose duomenyse, kurie susiję su neįgaliaisiais ir kuriuos renka valstybė, Konvencijos šalis, neatsižvelgiama į neįgaliųjų įvairovę, todėl nėra galimybės įvertinti kiekvienos politikos poveikį neįgaliesiems.

64. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, bendradarbiaujant su neįgaliųjų organizacijomis sisteminti duomenų rinkimą, analizę ir platinimą, skirstyti juos pagal lygi, amžių, neįgalumą, gyvenamąją vietą, geografinę vietą ir gaunamos paramos tipą, kalbant apie visus sektorius, taip pat, atsižvelgiant į Darnaus vystymosi tikslo Nr. 17 17.18 uždavinį, padidinti aukštos kokybės, laiku ir patikimai suskirstytų duomenų, svarbių nacionaliniame kontekste, prieinamumą.**

Tarptautinis bendradarbiavimas (32 straipsnis)

65. Komitetas reiškia susirūpinimą dėl nepakankamo neįgaliųjų teisių integravimo į nacionaliniu, regioniniu ir pasaulio mastu vykdomą Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo ir kontrolės procesą, taip pat rengiant tarptautinės plėtros pagalbą.

66. **Komitetas rekomenduoja integruoti neįgaliųjų teises į nacionaliniu mastu vykdomą Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. ir Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo ir kontrolės procesą, ir įvykdyti visus susijusius procesus, įskaitant tarptautinės plėtros rengimą, glaudžiai bendradarbiaujat su neįgaliųjų organizacijomis ir joms dalyvaujant.**

Nacionalinis įgyvendinimas ir kontrolė (33 straipsnis)

67. Komitetas reiškia susirūpinimą:

a) kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, atsakinga už bendrą Konvencijos koordinavimą, neturi teisinių įgaliojimų, galių, žmogiškųjų ir finansinių išteklių, kad galėtų paveikti kitas ministerijas ir valstybės institucijas ir koordinuoti veiksmingą Konvencijos įgyvendinimą ir jo kontrolę, taip pat kiekvienoje ministerijoje, kuri atsakinga už Konvencijos įgyvendinimą, nėra stipraus pagrindinio centro;

b) Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir Neįgaliųjų reikalų taryba, paskirtos veikti kaip valstybės, Konvencijos šalies, nepriklausomos kontrolės mechanizmai, ne visiškai atitinka principus, susijusius su nacionalinių institucijų statusu (Paryžiaus principai), ypač dėl to, kad taryba yra pavaldi Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai;

c) trūksta konsultacijų, ir neįgaliesiems atstovaujančios organizacijos nepakankamai dalyvauja kontroliuojant Konvencijos įgyvendinimą.

68. **Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai:**

a) **nedelsiant imtis būtinų žingsnių įgalinti Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją ir sudaryti galimybę jai vykdyti koordinuojančios valstybinės institucijos vaidmenį įgyvendinant Konvenciją, ir įsteigti stiprius bei veiksmingus pagrindinius centrus kiekvienoje ministerijoje ir valstybinėje institucijoje, atsakingoje už Konvencijos įgyvendinimą;**

b) pašalinti Neįgaliųjų reikalų tarybą iš nepriklausomos stebėsenos sistemos ir, pasikonsultavus su neįgaliųjų organizacijomis, paspartinti nepriklausomo stebėsenos mechanizmo, atitinkančio Paryžiaus principus, reikiamos kompetencijos ir turinčio pakankamus išteklius, steigimą, kaip nurodyta 33 straipsnio 2 dalyje;

c) priimti teisės aktą, kuriuo būtų užtikrintas visiškas neįgaliesiems atstovaujančių organizacijų dalyvavimas įgyvendinant Konvenciją, koordinuojant procesą ir vykdant šio proceso stebėseną.

Tolesni veiksmai ir sklaida

69. Komitetas prašo valstybės, Konvencijos šalies, per 12 mėnesių ir pagal Konvencijos 35 straipsnio 2 dalį pateikti informaciją apie priemones, kurių imtasi Komiteto rekomendacijoms įgyvendinti, kaip nustatyta 58 dalyje (suteikti visiems neįgaliesiems teisę balsuoti ir kandidatuoti rinkimuose) ir 68 dalies b punkte (sukurti kontrolės mechanizmą pagal Paryžiaus principus).

70. Komitetas prašo valstybės, Konvencijos šalies, įgyvendinti Komiteto rekomendacijas, pateikiamas šiose baigiamosiose pastabose. Jis rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, perduoti – ir imtis susijusių veiksmų – baigiamąsias pastabas apsvarstyti Vyriausybės ir Parlamento nariams, atitinkamų ministerijų, vietos valdžios institucijų pareigūnams ir atitinkamų specialistų grupių nariams, kaip antai švietimo, medicinos ir teisės specialistams, taip pat žiniasklaidai, pasitelkiant šiuolaikines socialinės komunikacijos strategijas.

71. Komitetas labai ragina valstybę, Konvencijos šalį, įtraukti pilietinės visuomenės organizacijas, ypač neįgaliųjų organizacijas, rengiant savo periodinę ataskaitą.

72. Komitetas prašo valstybės, Konvencijos šalies, plačiai skleisti šias baigiamąsias pastabas, taip pat ne vyriausybinėms organizacijoms ir neįgaliesiems atstovaujančioms organizacijoms, taip pat patiems neįgaliesiems ir jų šeimų nariams, valstybine ir mažumų kalbomis, taip pat gestų kalba bei prienamais formatais, bei pateikti jas žmogaus teisėms skirtoje valdžios institucijos svetainėje.

Kita ataskaita

73. Komitetas prašo valstybės, Konvencijos šalies, pateikti sujungtas antrą ir trečią periodines ataskaitas ne vėliau kaip iki 2020 m. rugsėjo 18 d. ir pateikti jose informaciją apie šių baigiamųjų pastabų įgyvendinimą. Komitetas kviečia valstybę, Konvencijos šalį, apsvarstyti galimybę pateikti pirmiau minėtas ataskaitas pagal supaprastintą Komiteto ataskaitų teikimo procedūrą, pagal kurią ne vėliau kaip prieš metus iki nustatytos valstybės, Konvencijos šalies, ataskaitos (sujungtų ataskaitų) pateikimo termino dienos Komitetas parengia klausimų sąrašą. Valstybės, Konvencijos šalies, atsakymai į tokio sąrašo klausimus yra jos ataskaita.
